

QUIN ÉS EL LLOC DE LA TRADUCCIÓ A L'ECONOMIA DE LA LLENGUA?

Romà Puiggermanal

Professor de la Universitat Politècnica de Catalunya

roma.puiggermanal@upc.edu

Resum: L'article introdueix nocions econòmiques sobre la utilització de la llengua per buscar una aproximació a la determinació del nombre òptim de llengües al món. Per fer això presenta un futur treball d'anàlisi cost-benefici i cost-efectivitat per ajudar a la presa de decisions en polítiques lingüístiques. A continuació esbossa l'estructura de la indústria de la traducció, amb la definició d'un sector públic i un de privat, i una valoració de les importàncies respectives. També presenta una revisió dels principals condicionants de la indústria de la traducció, sobretot a causa de la seva estructura i els avenços tècnics en traducció automàtica, per acabar amb unes conclusions sobre la possible evolució i perspectives de la indústria en un futur pròxim.

Paraules clau: Economia de la llengua, nombre òptim de llengües, anàlisi cost-benefici, anàlisi cost-efectivitat, estructura de la indústria de la traducció, sector públic, sector privat, traducció automàtica, memòries de traducció.

Introducció

Aquest article intenta fer un esbós d'allò que podríem anomenar **Indústria de la traducció**, a partir de les consideracions sobre la seva estructura, funcionament i valors de producció, o

sigui l'**Economia de la traducció**. Per fer això es dóna una breu visió econòmica de la diversitat lingüística, abans d'entrar en l'aspecte més concret de la traducció.

Pau Rausell Köster, al seu article que porta per títol precisament **Economia de la llengua** (Levante, 26/6/01), dóna les pistes per entendre i interpretar el significat econòmic de la utilització (i per tant supervivència) d'un idioma.

Quin sentit té dir que una llengua té valor econòmic? Sempre hem sentit parlar del seu valor cultural, polític i, com a molt, publicitari. Però si entrem a considerar l'**assignació de recursos escassos** que es fa quan es decideixen les actuacions per **satisfer les necessitats** lingüístiques, veurem que estem immersos en una definició estricta de ciència econòmica.

El professor Rausell, al seu article, planteja temes tan suggeridors com el nombre òptim de llengües a tot el món, a partir de consideracions sobre la utilitat total del llenguatge, suma de la seva **utilitat comunicativa**, que ve donada per la seva condició d'eina de comunicació, i la seva **utilitat social**, depenent de la seva aportació simbòlica al conjunt cultural.

L'argumentació emprada valora la utilitat comunicativa segons les externalitats generades per la utilització de les llengües. La seva representació és una funció decreixent, tendint a zero, a mesura que augmenta el nombre de llengües, i per tant, si només es considerés aquesta utilitat, aniríem cap al monolingüisme absolut del pitxnglis.

Però hi ha també les aportacions comunicatives i culturals de les llengües (el senyor Bush fent un discurs en espanyol, o un dependent més valorat perquè domina un segon o tercer idioma), que permeten representar la utilitat social com una funció creixent amb valor finit.

La utilitat social, suma de les dues utilitats descrites, tindrà un màxim, tal com es representa a la figura dibuixada a continuació. Aquest màxim correspon al **nombre òptim** de llengües existents, i marcarà la frontera entre les llengües *viabls* i *inviabls*. Les llengües que es puguin situar a l'esquerra del punt assenyalat tindran assegurada (més o menys) la seva supervivència, en tant que les altres, raonablement, s'extingiran en un termini més o menys llarg.

Ja s'entén la dificultat d'avaluar numèricament les dues utilitats descrites, sotmeses a variables molt canviants (des de la significació mediàtica d'un personatge, que pot afavorir la utilitat comunicativa d'una llengua, a l'avenç tècnic de la traducció automàtica, que redueix els costos d'utilització de llengües minoritàries). De totes maneres, jo voldria remarcar que és la primera vegada que es fa un plantejament científic que permet bandejar l'idioma únic, més enllà del seu valor de *lingua franca*, tant a nivell local com universal.

Això, per a un *idioma de prestigi*, com és el català dins el seu àmbit, i la valoració de la importància econòmica que pot tenir el seu coneixement i utilització, és un argument nou i innovador a afegir a la bateria habitual dels arguments emotius i culturals no quantificables d'ús corrent.

Anàlisi cost–benefici, anàlisi cost–efectivitat

L'avaluació que s'apunta, prou complicada, passaria de fet per realitzar una valoració de les externalitats aconseguides en cadascun dels casos. Un camí a proposar per fer les valoracions esmentades podria ser la realització de les diverses anàlisis: cost–benefici, cost–efectivitat i cost–utilitat, que podrien servir com a elements de decisió a l'hora de dissenyar i emprendre les polítiques lingüístiques de les administracions.

Entendríem per anàlisi **cost–benefici** aquella que fa la comparació de dos processos o actuacions a partir de l'estudi dels costos d'aplicació de cadascun d'ells i dels beneficis monetaris que poden proporcionar. Es tractaria per tant de fer un pressupost de les dues actuacions i escollir la més rendible, sense tenir en compte els aspectes no quantificables en termes monetaris.

En el cas de les llengües, l'anàlisi cost–benefici prendria en consideració els costos d'aplicació de dues polítiques lingüístiques diferents (p.e.: monolingüisme i protecció de la llengua o les llengües minoritàries), per una banda, i els beneficis mesurables que en resultaria en cada cas (costos més baixos de comunicació en el cas d'una sola llengua, externalitats aconseguides per la major competència lingüística, amb més d'una llengua).

En segon lloc, una anàlisi **cost–efectivitat** faria la comparació dels costos d'aplicació de dues actuacions diferents sobre el mateix problema, com en el cas anterior, però en l'estudi dels resultats tindria en compte, no només la seva quantificació monetària, sinó també els valors d'una sèrie d'indicadors específics que mesurarien aspectes que no tenen una traducció econòmica.

En el cas de les llengües, per exemple, aquests indicadors tractarien d'avaluar la importància de conservar la diversitat lingüística, una transposició, podríem dir, de la biodiversitat. En últim terme, es compararia la diferència de costos de les diverses actuacions amb les variacions dels indicadors escollits, per donar eines per a la presa de decisions.

L'última anàlisi, de **cost–utilitat**, vol comparar dues actuacions en camps diferents, amb resultats no quantificables de forma monetària. En aquest cas es fa igualment l'estudi de costos, però l'avaluació de resultats precisa el recurs a indicadors d'índole més general, i per

tant més subjectiva, com podria ser els anys de vida en bones condicions guanyats per als habitants d'una regió deprimida a través d'una actuació sanitària o per la construcció d'una carretera. Com es pot entendre, aquesta anàlisi és la que dóna uns resultats menys precisos, i no sembla tan indicada en el cas d'actuacions de política lingüística.

En tot cas, aquestes anàlisis depassen de molt l'àmbit d'un article, i queden plantejades per ser posades en marxa en el context d'un altre tipus de recerca.

La funció econòmica de la traducció

La necessitat de la traducció apareix amb les primeres variacions sobre una hipotètica llengua única primitiva, i s'estén i es fa més complexa a mesura que es va desenvolupant la xarxa de llengües a tot el món. Fins quan? Podríem dir que la traducció existirà:

- a) fins al cas hipotètic que s'arribi altre cop a una llengua única. Tot i això, s'ha de tenir en compte que l'actual lingua franca, l'anglès, òbviament, presenta ja prou varietats per començar a pensar en la necessitat de traducció entre elles. A més, ja s'ha argumentat l'existència d'un nombre òptim de llengües, més gran que 1.
- b) fins que no s'assoleixi una traducció automàtica incorporable a un xip inserit al cervell humà, i que faci encendre una flameta al cap dels oients de parla diferent, que podrien entendre tots els idiomes.

De totes maneres, si es té en compte, com s'ha dit abans, els esforços de preservació de la diversitat lingüística, i el fet que a l'àmbit més globalitzador, la xarxa d'Internet, l'anglès està reculant sota l'empenta dels altres idiomes, és fàcil concloure que el sector de la traducció té i tindrà una importància creixent, reflectida en la seva magnitud econòmica.

Només cal considerar el volum de documents a traduir cada any a la Unió Europea, tal com es recull més avall, o els processos de normalització i recuperació lingüística als espais bilingües.

Sobre les polítiques lingüístiques, precisament, diu el professor Rausell a l'article esmentat: "Respecte a altres indústries i serveis culturals 'de continguts', la rellevància de la variable lingüística depèn principalment de tres factors: de la importància lingüística en el valor afegit total del producte o servei, de les possibilitats tècniques i els costos de doblatge i, finalment, de la dimensió cultural on es contextualitza el producte o servei." En aquests mercats es presenta "una estructura molt jeràrquica, amb monopolis o oligopolis de la distribució, (una estructura) derivada precisament de les notables economies d'escala obtingudes a través de la distribució."

Això, per exemple, explica que les grans distribuïdores no estiguin ben disposades a exhibir pel·lícules doblades a la llengua minoritària, ni que se'ls hagi subvencionat el doblatge, perquè aquestes subvencions no compensen la disminució de les grans economies d'escala generades pels mecanismes de distribució. "En aquest context, és evident que les llengües minoritàries d'espais culturalment perifèrics només poden coexistir en l'entorn de mercats reduïts en què l'element lingüístic generi molt de valor afegit al producte cultural." Dit d'una altra manera, aconseguir que la llengua minoritària, segons l'expressió introduïda abans, sigui la *llengua de prestigi* en el seu àmbit.

Estructura de la indústria de la traducció

Abans es feia un comentari sobre la importància econòmica de la indústria de la traducció. És evident que, amb el model lingüístic emprat, es presenta una gran necessitat de establir formes ràpides i eficients de comunicació entre les diverses llengües. Per copsar aquesta importància, es fa una petita ullada a l'estructura i volum del sector de la traducció a Espanya, amb referències al marc de la Unió Europea.

La primera consideració a fer, amb paraules de Juan José Arevalillo Doval, director d'Hermes, Traduccions i Serveis Lingüístics, és que el sector de la traducció "és un sector desregularitzat, on cadascú s'autoimposa les seves normes, si no és que les hi imposen els seus clients directes o finals." (*La normalización en primer plano (español)*).

Arevalillo veu un primer camí per a la professionalització del sector en la publicació de la norma europea de qualitat EN-15038 per a serveis de traducció, ja que l'acompliment de la norma pot ajudar a distingir el caràcter professional d'una empresa de traducció, que aporta valor afegit a les traduccions que rep, abans de remetre-les al client final, i que estableix una relació comercial seriosa amb els seus col·laboradors, del típic intermediari que es limita a canviar de sobre la traducció rebuda.

Encara que s'ha de tenir en compte que aquestes consideracions provenen del director d'una empresa "seriosa", comencen a plantejar una problemàtica que informa l'estructura i funcionament del món de la traducció: l'organització del sector privat.

Es pot considerar que fins no fa gaire (anys 70 i 80), a Espanya el mercat de la traducció estava relegat a la iniciativa privada, basada en les relacions més o menys directes entre usuaris i traductors. Això, però, ha canviat, sobretot a causa de: intensificació de les relacions internacionals, polítiques i industrials; proliferació dels congressos i simposis; augment del turisme, que ha deixat de ser estacional; oficialització del multilingüisme a Espanya i a Europa; recuperació del sector editorial; tot això dintre d'un increment reconegut de transmissió i informatització de dades.

La conseqüència ha estat una més gran professionalització i una més gran exigència de formació, i ha comportat l'aparició de dos sectors ben diferenciats, segons apareix a l'article *La traducción y la interpretación en español*:

- A) El sector públic o institucional, format pels organismes dependents de les administracions públiques, organismes internacionals i no governamentals, bancs i grans empreses
- B) El sector privat, on figuren els traductors i intèrprets independents, les agències de traducció i el sector editorial.

Segons l'autor de l'article, aquesta divisió es fa per motius tècnics, "...sinó perquè els plantejaments socials i laborals (d'ambdós sectors) són radicalment diferents. Els traductors del sector públic són treballadors fixos, subjectes a horaris i condicions laborals comuns a altres treballadors, i practiquen modalitats de traducció altament especialitzades, generalment de tipus jurídic, econòmic i científic-tècnic, en tant que els traductors del sector privat (excepte els d'algunes empreses amb plantilla fixa) són traductors independents, que treballen a casa seva i per a tot tipus d'usuaris (en particular per a agències de traducció i per al sector editorial), i que, en principi, practiquen totes les modalitats de traducció i interpretació."

Dins del creixement de necessitats de traducció abans esmentat, és obvi que el creixement del que s'ha definit com a sector públic ha estat, de molt, el més important, i en unes condicions laborals d'estabilitat i sou que el fan molt atractiu per al col·lectiu de traductors independents. Al mateix temps, l'alta qualificació exigida per entrar-hi ha incidit positivament en la formació acadèmica dels traductors, especialment en els camps jurídic i científic-tècnic, on les seves traduccions comencen a tenir un prestigi equiparable al de la traducció literària, de sempre més valorada.

a) El sector públic

Per donar una idea de l'estructura del sector públic de la traducció s'exposa breument la situació a les institucions europees i a l'administració espanyola.

Els principals organismes europeus amb necessitats de traducció són els següents:

- La Comissió Europea, amb 14.000 funcionaris, 1.200 dels quals són traductors. Es tradueixen al voltant d'un milió de pàgines per any.
- Consell de la Unió Europea, amb 2.500 funcionaris, dels quals 400 traductors
- Parlament Europeu, amb 3.200 llocs de treball fixos i 500 contractats. Els traductors són 400.

- Comitè Econòmic i Social i Comitè de les Regions, amb 600 llocs de treball, dels quals 150 són traductors
- Tribunal de Justícia, amb 750 llocs fixos i 90 de temporals, que inclouen 250 traductors.

Aquestes xifres, que corresponen al període abans de l'ampliació a l'Est, donen una bona idea del volum de treball de traducció d'aquestes institucions. Dos documents de la Comissió les posen al dia: tot i els esforços de reducció de les necessitats de traducció, el nombre de pàgines traduïdes el 2004 arriba a 1.270.000, en 11 idiomes, a les quals s'haurien d'afegir unes 150.000 pàgines de traducció als 9 idiomes nous de l'ampliació. Les xifres de pressupost estan indicades a la taula següent:

ANY	Pressupost total	Cost traducció	Habitants	Llengües	Cost per habitant
2003	98.300 M€	549 M€	379 M	11	1,45 €
2005	105.220 M€	807 M€	453 M	20	1,78 €

A aquestes xifres s'ha d'afegir les necessitats d'intèrprets, amb unes 700 places que es reforcen amb contractació exterior quan convé.

La situació a l'Administració espanyola no està gaire ben documentada, si bé la xifra de persones contractades va en augment a les diferents institucions, per cobrir les necessitats de comunicació amb les institucions europees i amb els territoris autonòmics amb llengua pròpia. En principi només és oficial el Cos de Traductors i Intèrprets adscrit al Ministeri d'Afers Exteriors, però els diversos ministeris i departaments cada cop recorren més a la contractació de traducció i intèrprets de fora del cos.

b) El sector privat

El traductor independent sovint s'assembla molt al traductor d'èpoques menys especialitzades, ja que acostuma a simultanejar la traducció amb la seva ocupació habitual, i treballa esporàdicament en tota classe de traduccions. De totes maneres, cada cop són més els que s'hi dediquen professionalment, arran de l'impuls que representa el teletreball. Aquests traductors independents treballen per a les editorials, les agències de traducció i les empreses públiques i privades que han de contractar a l'exterior. Com tots els treballs a domicili, les condicions laborals dels traductors independents són més aviat dolentes, amb un fort component d'inseguretat. Això, com es pot entendre, incideix en els preus de traducció i genera tota una polèmica sobre què podríem anomenar el *preu just*. Quan els costos de producció són tan subjectius com el valor de les hores de treball personal, les tarifes tenen poca significació, i només es poden comptar aspectes com qualitat, dificultat i urgència.

Les agències de traducció són els usuaris més importants de traductors independents, i actuen com a centrals de contractació de serveis. Ja s'ha dit abans que, al costat d'agències de traducció que aporten valor afegit a les feines que encarreguen, se'n troben també que només fan d'intermediaris.

Una font important de treball per als traductors independents és l'àrea de comunicació cultural, que comprèn: educació, ciència i tecnologia, biblioteques, edició de llibres, diaris i revistes, paper cultural, pel·lícules i cines, ràdios i televisions i comerç internacional d'impresos.

Condicionants de la indústria de la traducció

Els condicionants més importants del mercat de la traducció, d'acord amb tot el que s'ha anat explicant, seran de dos tipus:

- a) Necessitats de traducció creixents, per l'augment dels contactes internacionals, i mentre les polítiques lingüístiques de les administracions atorguin prou prestigi a les llengües respectives perquè sigui econòmicament viable conservar un nombre relativament elevat d'idiomes.
- b) Disminució dels costos de traducció, per utilització de programes d'ajut, allò que s'anomena traducció automàtica.

El primer punt ja s'ha discutit abans, en parlar d'economia de la llengua, però potser seria interessant fer una mirada als aspectes tècnics del segon punt.

A la comunicació *Memòries de traducció d'accés públic: creació, gestió i ús*, presentada al Primer Congrés de Traducció Especialitzada que va tenir a lloc a Barcelona l'any 2000, es deia: *"Hi ha una única via, al nostre entendre, que permetrà l'existència d'un món global plurilingüe: la traducció automàtica."*

Bàsicament, els autors defensen enfocar el problema de la traducció automatitzada a través de la convergència de dues tendències: la traducció automàtica i la traducció assistida per ordinador, aprofitant les memòries de traducció d'ús públic i canviant el flux de treball actual

traducció automàtica – correcció – document final

pel flux més racional

traducció automàtica – memòria de traducció – traducció assistida – document final

Cosa que permetria simplificar el procés de correcció i eliminar la necessitat de correcció dels errors repetitius, amb la disminució de costos conseqüent.

Conclusions

Les principals conclusions que resulten de l'exposició anterior són:

- L'economia de la llengua ens permet preveure la possibilitat d'un món integrat plurilingüe, depenent de la combinació de la utilitat de comunicació i de la utilitat social de les llengües en un entorn donat.
- La qüestió es resoldrà per la contraposició de les economies d'escala, que afavoreixen la llengua única, i la reducció dels costos de traducció, que permeten aprofitar els avantatges de comunicació social de les llengües minoritàries.
- El mercat de la traducció es pot dividir en dos sectors: el públic, amb un volum cada cop més gran, centrat a les institucions comunitàries i estatals; i el privat, dedicat a aspectes més clàssics, com la comunicació cultural i les necessitats de les empreses.
- Cadascun dels sectors té una estructura laboral pròpia, molt més estable i funcional el públic i més precari el privat
- El camí cap a la reducció de costos de traducció passa per la generalització de la traducció automatitzada, cosa que suposa l'ús de memòries de traducció públiques de grans dimensions i l'accés a ordinadors de gran capacitat.